

University of Tabriz

Contemporary Comparative Legal Studies

Online ISSN: 2821-0514

Volum: 14 Issue: 31

Summer 2023

Article Type: Research Article

Pages: 1-36

A Comparative Study of the Principles and Pillars of Privacy in the Age of Corona Outbreak in Iranian and French Law

Jafar Nouri Yushanlou^{1✉} | Neda Hamkanmorad²

1. Associate Professor, University of Tehran, Iran

jafarnory@ut.ac.ir

2. Master of Private Law, University of Tehran, Iran

hameganmoradn@ut.ac.ir

Abstract

With the outbreak of the Covid19 pandemic, the ways to prevent the spread of the virus challenged the privacy at national and international scope. Conflicting the right to privacy with other rights, such as protecting the lives and health of others or securing public interests requires taking an appropriate approach to balancing privacy protection with the need for reasonable and necessary information and action due to prevention of the spread of the pandemic. This article takes a comparative view; it uses library resources, studies the guidelines and follows practical measures at the pillars and legal status of the conflict between privacy and citizens' right to health and the fight against the Covid 19 pandemic in Iran and France to address the questions whether control of pandemic can be one of the exceptions to the need to protect the privacy of individuals, and if so, what the legal principles and rules governing this response are. In order to answer these question, the author emphasizes the legal gaps in the current legal system of Iran, both in the field of substantive laws and in the field of defining organizations and technical institutions whose existence and powers are derived from legislative channels. It is argued that the privacy, as one of the most vulnerable areas of fundamental rights and its provision mechanisms in the event of widespread diseases as an emergency situation, should be comprehensively supported in light of specialized legislation based on universal principles of human rights. It is emphasized that providing public health should not act as an extra-legal tool to violate the right to privacy, and governments can make decisions and take action in this field within pre-defined legal and technical frameworks.

Keywords: *Pandemic, Covid 19, Privacy, Privacy restriction, Corona.*

Received: 2022/04/04 Received in revised form: 2022/05/22 Accepted: 2022/06/18 Published: 2023/06/26

DOI: 10.22034/LAW.2022.50964.3116

Publisher: University of Tabriz

Tabrizulaw@gmail.com

مطالعه تطبیقی مبانی و معیارهای تحدید حق بر حریم خصوصی

در عصر شیوع کرونا در حقوق ایران و فرانسه

جعفر نوری یوشانلوئی^۱ | ندا همکانمراد^۲

jafarnory@ut.ac.ir

۱. دانشیار دانشگاه تهران، ایران

hameganmoradn@ut.ac.ir

۲. کارشناس ارشد حقوق خصوصی دانشگاه تهران، ایران

چکیده

با شیوع پاندمی کووید ۱۹، موضوع حریم خصوصی در سطح ملی و بین‌المللی در تعارض با روش‌های جلوگیری از انتشار این ویروس با چالش‌هایی مواجه شده است. تعارض حق حریم خصوصی اشخاص با دیگر حقوق، از جمله حفظ حیات و سلامت دیگران و یا تأمین منافع عمومی، مستلزم اتخاذ رویکردی مناسب در برقراری تعادل میان حمایت از حریم خصوصی و لزوم دستیابی معقول و ضروری به اطلاعات مورد نیاز و اقدامات پیشگیرانه، بهداشتی و درمانی در راستای جلوگیری از سرایت پاندمی است. این نوشتار با نگاهی تطبیقی و با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای و مطالعه دست‌اول‌ها و پیگیری اقدامات عملی صورت‌گرفته، به بررسی ارکان و وضعیت حقوقی تقابل حفظ حریم خصوصی در مقابل حق شهروندان بر سلامت و مبارزه با پاندمی کووید ۱۹ در دو کشور ایران و فرانسه و پاسخ به این پرسش پرداخته است که آیا کنترل پاندمی می‌تواند از موارد استثنای لزوم حفظ حریم شخصی افراد باشد و اگر پاسخ مثبت است، اصول و قواعد حقوقی حاکم بر آن کدامند؟ نگارندگان در راستای پاسخ به این پرسش، بر خلأهای قانونی در نظام حقوقی کنونی ایران در حوزه قوانین ماهوی و در حوزه تعریف تشکیلات فنی که موجودیت و اختیارات آن برگرفته از مجاری تقنینی باشد تأکید دارند و بر این باورند که حریم خصوصی به‌عنوان یکی از آسیب‌پذیرترین حوزه‌های حقوق بنیادین و سازوکارهای تأمین آن در شرایط بروز بیماری‌های فراگیر به‌مثابه یک وضعیت اضطراری، می‌بایست در پرتو قانون‌گذاری‌های تخصصی و مبتنی بر اصول جهان‌شمول حقوق بشری مورد حمایت همه‌جانبه قرار گیرد؛ به‌نحوی که تأمین سلامت عمومی به‌عنوان ابزاری فراقانونی در جهت نقض حق بر حریم خصوصی عمل نکند و دولت‌ها در چهارچوب از پیش تعریف‌شده حقوقی بتوانند در این حوزه تصمیم‌گیری و اقدام نمایند.

واژگان کلیدی: پاندمی، تحدید حق حریم خصوصی، حریم شخصی، کرونا، کووید ۱۹.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۱۵ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۳/۰۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۲۸ تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۴/۰۵

DOI: 10.22034/LAW.2022.50964.3116

Tabrizulaw@gmail.com

ناشر: دانشگاه تبریز

مقدمه

حفظ حریم خصوصی یکی از حقوق بنیادین بشر است و مبتنی بر آن هر انسانی حق دارد حریم خصوصی خود را از آگاهی و ورود دیگران مصون سازد. اهمیت این موضوع تا آنجاست که با توجه به ماده ۱۶ اعلامیه حقوق بشر و شهروند^۱ مصوب ۱۷۸۹ که پس از پیروزی انقلاب کبیر فرانسه صادر شد، بدون تضمین حقوق بنیادین حتی قانون اساسی هم معنی پیدا نخواهد کرد.^۲ این آزادی و مصونیت همواره به شیوه‌ها و علل مختلفی از جمله فشارهای اجتماعی، گسترش ابزارها و روش‌های افشا و تحقیق، مورد تهدید واقع می‌شود.

با شیوع ویروس کرونا دولت‌ها برای تضمین سلامتی مردم، حفظ امنیت اجتماعی و بقای خویش به‌عنوان یک ضرورت ملی و فراملی، با استناد به قاعده حفظ نظام^۳ مجبور شده‌اند به شکل بی‌سابقه‌ای حقوق شخصی تعداد زیادی از تابعین خود را محدود کنند (اگرچه برخی قاعده حفظ نظام را از نگاهی دیگر دلیلی بر مرجح بودن و تأکید بر مصون بودن محرمانگی زندگی افراد می‌دانند).^۴ محدودیت‌هایی از جمله قرنطینه اجباری، منع و کنترل تردها و سنجش موقعیت مکانی افراد و همچنین اقداماتی که به‌نوعی می‌تواند افشای اسرار پزشکی افراد تلقی شود و یا حتی در موارد شدیدتر، اجبار به واکسیناسیون و برخی محرومیت‌های اجباری در صورت عدم دریافت واکسن.

با اعلام وضعیت اضطراری عملاً دخالت دولت‌ها در آزادی‌های فردی افزایش پیدا می‌کند، زیرا راه‌حل مشکلات بروز یافته، مدیریت مقتدارانه جامعه است که بدون مداخله در زندگی شهروندان میسر نمی‌شود.^۵

1. Déclaration Des Droits De L'homme Et Du Citoyen, 1789.

۲. علیرضا جلالی و محمد ابوعطا، «وضعیت اضطراری و محدودیت حقوق بنیادین بررسی اقدامات حکومت ایتالیا در مقابله با بیماری کرونا»، پژوهش حقوق عمومی، ش ۶۷ (۱۳۹۹)، ص ۴۲.

۳. رحیم نوبهار، «از حفظ حکومت تا حفظ نظام»، پژوهش حقوق عمومی، ش ۶۳ (۱۳۹۸)، ص ۴۵.

۴. حسین جاویر و امیر کشتگر، «ساحت‌های تأثیر قاعده فقهی حفظ نظام بر حق حریم خصوصی»، مطالعات حقوق بشر اسلامی، ش ۱ (۱۴۰۰)، ص ۱۳۳.

۵. باقر شاملو و ابوالفضل یوسفی، «وضعیت اضطرار عمومی در نظام بین‌المللی حقوق بشر»، حقوقی دادگستری، ش ۹ (۱۳۹۵)، ص ۱۱۰.

در حالت عادی و با توجه به اهمیت این موضوع در بسیاری از دولت‌ها، در صورت تضاد این حق با سایر مصالح اجتماعی، رجحان با حفظ حریم خصوصی افراد است. اما در عصر کووید ۱۹ به‌عنوان یک بحران جهانی و پیش آمدن موضوع مصالح عالی در سطح جهانی، رویکرد دولت‌ها چه بوده است و چه باید باشد؟ سؤال این است که شیوع این بیماری آیا به‌مثابه یک وضعیت اضطراری است که محدود شدن حقوق بنیادین شهروندان را توجیه کند و اگر پاسخ مثبت است، این پاسخ دارای چه مبانی حقوقی است؟ به‌طور دقیق‌تر نحوه دخالت دولت‌ها در حریم خصوصی افراد در راستای مدیریت بحران بهداشتی حال حاضر، یعنی همه‌گیری کرونا، دارای چه مبانی و توجیحات حقوقی است و اساساً می‌بایست در پرتو چه معیار یا اصولی صورت پذیرد؟

اگرچه پژوهش‌های متعددی در حوزه حریم خصوصی و حتی به‌طور خاص امکان تحدید آن و همچنین به‌طور جداگانه در عرصه نگاه حقوقی به مسئله کرونا صورت گرفته است، اما نوآوری این نوشتار علاوه بر تطبیقی بودن و تمرکز بر حقوق دو کشور ایران و فرانسه حول موضوع موردبحث، توجه ویژه بر لزوم قانون‌گذاری و قانونمندی‌سازی اختیارات دولت‌ها در خصوص امکان نقض حریم خصوصی افراد در زمان بروز پاندمی‌ها با محوریت بیماری کرونا و مهم‌تر از آن، لزوم مقید بودن فرایندهای تقنینی در این حوزه به اصول و ضوابط جهان‌شمولی است که نگارندگان سعی داشتند از روح و متن قوانین موجود استخراج و معرفی کنند.

در این نوشتار ذیل سه عنوان ابعاد این مهم در عصر کرونا و رویکرد دولت‌ها در برقراری تعادل میان حفظ حریم خصوصی و مصالح عمومی و مبانی حقوقی آن بررسی شده است.

در بخش نخست به مفهوم، مبانی و ارکان حریم خصوصی در حقوق ایران و فرانسه پرداخته شده و در بخش دوم، تقابل حق بر حفظ حریم خصوصی در مواجهه با سازوکارهای کنترل پاندمی کووید ۱۹ و مقابله با آن و حفظ مصالح ملی و مسائل سلامت جامعه و مبانی حقوقی آن از منظر جمع‌آوری اطلاعات شخصی افراد اعم از اطلاعات مربوط به موقعیت مکانی و اطلاعات مربوط به سلامت آنها و همچنین اجبار به واکسیناسیون با نگاهی تطبیقی بررسی شده است. ذیل بخش سوم، ضوابط حاکم بر تحدید این حق بنیادین مورد مطالعه قرار خواهد گرفت.

۱. مفهوم، ماهیت و ارکان حریم خصوصی در عصر کرونا

مفهوم حریم خصوصی دارای ریشه‌های عمیق در مباحث انسان‌شناختی و جامعه‌شناختی بوده و این امر حاکی از ارزش‌های مختلف این مفهوم در فرهنگ‌های متفاوت است.^۶ بنابراین، حریم خصوصی مفهومی سیال است که در هر جامعه دارای تعریف و قلمرو متفاوتی است و در هر کشوری با فرهنگ، اجتماع، اقتصاد و به‌ویژه نوع رژیم سیاسی حاکم بر آن کشور ارتباط دارد و ممکن است در کشوری موضوعی از موضوعات داخل در مفهوم حریم خصوصی تلقی شود و در کشور دیگر چنین نباشد.^۷ اما به‌طور کلی امروزه از جمله آزادی وجدان و اندیشه، کنترل بر اطلاعات شخصی، رهایی از نظارت‌های سمعی و بصری دیگران، حمایت از حیثیت و اعتبار خود و حمایت در برابر تفتیش‌ها و تجسس‌ها و رهگیری‌ها را شامل می‌شود.^۸

«حریم خصوصی محدوده‌ای از زندگی شخص است که به وسیله قانون و عرف تعیین شده و ارتباط با عموم ندارد به نحوی که دخالت دیگری در آن ممکن است باعث جریحه‌دار شدن احساسات شخص یا تحقیر شدن وی نزد دیگران به‌عنوان موجود انسانی شود»^۹.

آیین‌نامه اجرایی قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، حریم خصوصی را قلمرویی از زندگی شخصی فرد تلقی کرده است و در ماده ۱ می‌گوید:

«قلمروی از زندگی شخصی فرد که انتظار دارد دیگران بدون رضایت یا اعلام قبلی وی یا به حکم قانون یا مراجع قضایی آن را نقض نکنند؛ از قبیل حریم جسمانی، وارد شدن، نظاره کردن، شنود و دسترسی اطلاعات شخصی فرد از طریق رایانه، تلفن همراه، نامه، منزل مسکونی، خودرو و آن قسمت از مکان‌های اجاره‌شده خصوصی نظیر هتل و کشتی، همچنین آنچه حسب قانون، فعالیت حرفه‌ای خصوصی هر شخص حقیقی و حقوقی محسوب می‌شود؛ از قبیل اسناد تجاری و اختراعات و اکتشافات».

۶. باقر انصاری، حقوق حریم خصوصی، (تهران: سمت، چ ۱، ۱۳۹۳)، ص ۱۱.

۷. منصور رحمدل، «حق انسان بر حریم خصوصی»، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، ش ۷۰ (۱۳۸۴)، ص ۱۲۹.

۸. باقر انصاری، پیشین، ص ۲.

۹. منصور رحمدل، پیشین، ص ۱۲۹.

در قانون اساسی ایران متن خاصی وجود ندارد که از حریم خصوصی تحت عنوانی خاص حمایت کرده باشد، اما به طور کلی در مواردی از جمله حریم خلوت بدنی، حریم مکانی، حریم ارتباطات و حریم جسمانی به آن توجه شده است.^{۱۰}

اصل ۲۲ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مقرر داشته است که حیثیت، جان، مال، حقوق و مسکن افراد از تعرض مصون است؛ مگر در مواردی که قانون تجویز کند. قانون اساسی همچنین تفتیش عقاید را ممنوع کرده و اصل ۲۵ قانون اساسی این مسئله را بیان می‌کند که بازرسی، نرساندن نام‌ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی، افشای مخابرات تلگرافی و تلکس، سانسور، عدم مخابره و نرساندن آنها، استراق سمع و هرگونه تجسس ممنوع است؛ مگر به حکم قانون.

تأکید بر حفظ حریم شخصی افراد و احترام به آن را در قانون اساسی ایران به‌طور کلی می‌توان به چند دسته طبقه‌بندی نمود:

- حریم خصوصی افراد در مکالمات خصوصی و ارتباطات آنها و اصل عدم تجسس مندرج در اصل ۲۵.
- حریم خصوصی تن و جسم که در مواردی همچون آزادی انتخاب شغل و یا منع از بازداشت و عدم تبعید، خود را نشان می‌دهد.
- حریم خصوصی روانی افراد که در مواردی همچون منع از هتک حرمت خود را نشان می‌دهد؛ از جمله اصل ۳۹.

میثاق حقوق مدنی و سیاسی^{۱۱} که ایران در سال ۱۳۵۴ به آن ملحق شده، صریحاً به حمایت از حریم خصوصی در نظام حقوقی ایران تأکید کرده است.

همچنین در مواد مختلفی از قوانین عادی، از جمله قانون مجازات اسلامی، شاهد حمایت‌های کیفری قانون‌گذار از حق بر حریم خصوصی هستیم^{۱۲}؛ از جمله در مواد مختلفی

۱۰. اصول ۲۱ تا ۲۷ و ۳۱ تا ۳۳ و نیز ۳۵، ۴۱ و ۴۲.

11. International Covenant on Civil and Political Rights.

۱۲. مواد ۶۱۱، ۶۱۲، ۶۱۴، ۶۱۵، ۶۲۱ و مواد ۵۱۷ تا ۵۲۳ قانون مجازات اسلامی.

بر عدم هتک حرمت، قذف و امکان بازرسی بدون مجوز، بر حفظ حریم خصوصی افراد تأکید شده و برای نقض آن ضمانت اجراهای کیفری وضع گردیده است.

در قانون مدنی نیز در مواد ۱۳۰ و ۱۳۳ و همچنین در باب موضوعاتی همچون تصرف عدوانی، حفظ حریم خصوصی مکانی افراد مورد تأکید قرار گرفته است.

ماده ۱۳ منشور حقوق شهروندی بر این حق تأکید دارد و اقدامات غیرقانونی حتی به نام تأمین امنیت عمومی را رد می‌کند. همچنین در ماده ۳۵ بر حفاظت از داده‌ها و حفظ حریم خصوصی افراد در فضای سایبر تأکید شده است.

همچنین قانون‌گذار در ماده ۱۴ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، حاکمیت افراد بر حفظ حریم خصوصی را به رسمیت می‌شناسد.

در قوانین شکلی نیز از جمله ماده ۵۵ قانون آیین دادرسی کیفری در مواردی همچون تفتیش اماکن بسته و بازرسی‌ها در جرایم غیرمشهود، تأکید بر حفظ حریم خصوصی به چشم می‌خورد.

قانون تجارت الکترونیکی نیز در ماده ۵۸ بر حفظ حریم خصوصی اطلاعاتی افراد تأکید دارد.

طبق تعریف دیکشنری ژوگدیک^{۱۳}: دادگاه‌ها اصل رازداری را شامل حمایت از محرمانگی عشق و زندگی خانوادگی، رازداری مربوط به سلامتی، رازداری محل سکونت و اقامتگاه و نیز حقوق تصویر در نظر می‌گیرند^{۱۴}.

در فرانسه تأکید بر حریم خصوصی را می‌توان در ادوار مختلف مشاهده کرد. طبق قانون اساسی ۲۲ اوت مصوب ۱۷۹۵، مسکن هر شهروندی مصون است (قانون اساسی ۳ سپتامبر ۱۷۹۱ و قانون اساسی ۲ دسامبر ۱۷۹۹ شامل حمایت مشابهی بود). قانون ۱۱ می ۱۸۶۸

13 <https://www.dictionnaire-juridique.com/definition/vie-privee.php> .

14. Les Tribunaux Ont Appliqué Le Principe De Cette Protection, Au Droit À La Vie Sentimentale Et à La Vie Familiale, Au Secret Relatif À La Santé, Au Secret De La Résidence Et Du Domicile, Et Au Droit à L'image.

انتشار هرگونه واقعیت مربوط به زندگی خصوصی را جرم دانسته و در سال ۱۹۷۰ ماده ۹ جدید وارد قانون مدنی شد و قانون‌گذار قاعده‌ای کلی برای حمایت از حریم خصوصی پیش‌بینی کرده است. در سال ۱۹۹۵ شورای قانون اساسی حق انسان بر حریم خصوصی را به‌عنوان حق قانونی اساسی و به‌عنوان یک اصل قانون اساسی به‌رسمیت شناخت.^{۱۵} همچنین طبق بند ۲ ماده ۱۶-۱-۱ قانون مدنی، با جسد افراد متوفی باید با احترام، وقار و نجابت رفتار شود.

حق احترام به زندگی خصوصی مندرج در ماده ۸ کنوانسیون حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی و ماده ۹ قانون مدنی^{۱۶} و نیز حق آزادی بیان مشمول ماده ۱۰ کنوانسیون یادشده، یک امر هنجاری است. این برعهده قاضی است که در پی تعادل میان این حقوق باشد و در صورت لزوم، حمایت‌کننده‌ترین راه‌حل با مشروع‌ترین منافع را بیابد^{۱۷} (اولین آتاق مدنی، ۳۰ سپتامبر ۲۰۱۵، درخواست تجدیدنظر ۱۴-۱۶۲۷۳، BICC شماره ۸۳۶ از ۱۵ فوریه ۲۰۱۶ و Legifrance).

اصل آزادی بیان مندرج در بند ۱ ماده ۱۰ کنوانسیون حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی^{۱۸} نیز می‌تواند شامل محدودیت‌ها و تحریم‌هایی باشد که در یک جامعه دموکراتیک برای حمایت از شهرت یا حقوق لازم است. این موضوع ماده ۹ قانون مدنی است که به‌موجب مقررات خاصی به قاضی این اختیار را می‌دهد که هر اقدامی را که برای جلوگیری یا خاتمه دادن به نقض حق احترام به زندگی خصوصی و همچنین «به‌منظور جلوگیری یا خاتمه دادن به تجاوز به زندگی خصوصی باشد» دستور دهد.

اما زندگی خصوصی دقیقاً چه چیزی را پوشش می‌دهد؟ این سؤال ظریف است، زیرا راه‌های مختلفی برای درک حریم خصوصی وجود دارد.

بنابراین، از یک سو، دفاع از «محرمانه بودن زندگی خصوصی» به معنی محافظت در

15. Etienne Picard: 49-103.

16. Chacun a Droit Au Respect De Savie Privée.

17. 1ère Chambre Civile 30 Septembre 2015, Pourvoi n 14-16273, BICC n°836 du 15 Février 2016 et Legifrance.

18. European Convention on Human Rights, 1950.

برابر هرگونه افشا که عنصری از زندگی خصوصی شناخته می‌شود و از سوی دیگر، «آزادی زندگی خصوصی» دو رکن حریم خصوصی در فرانسه می‌باشد. «خصوصی» به معنای قدرت رفتار کردن آن‌گونه که (شخصی) در این بخش از زندگی خود مناسب می‌داند، است.^{۱۹}

پس حفاظت از حریم خصوصی شامل دو سطح می‌شود: قدرت پنهان شدن، و آزادی عمل به دلخواه.

هیچ تعریف قانونی برای «زندگی خصوصی» وجود ندارد، اما قضات تمام اطلاعاتی را که به حریم خصوصی افراد نفوذ می‌کند، به‌ویژه موارد زیر را تعیین کرده‌اند:^{۲۰}

روابط جنسی: هرکس حق دارد آزادانه زندگی جنسی خود را سازماندهی کند؛ به این ترتیب، اطلاعات در مورد همجنس‌گرایی در چارچوب احترام به زندگی خصوصی و عدم تبعیض قرار می‌گیرد.

زندگی عاشقانه: دخالت در زندگی عاشقانه یک فرد (رابطه، طلاق، جدایی و غیره) ممکن است موضوع رسیدگی قانونی باشد.

زندگی خانوادگی: دخالت در زندگی خانوادگی و به‌ویژه افشای اطلاعاتی مانند مکاتبات، اقامتگاه، محل تعطیلات، زایمان، ممنوع است. عکس‌هایی که نشان‌دهنده یک شخص در یک مکان خصوصی (حتی بیشتر در خانه) است مذموم شمرده می‌شود.

وضعیت مالی: افشای اطلاعات در مورد وضعیت مالی یک فرد و خانواده او تحت حمایت زندگی خصوصی است.

خاطرات شخصی: اتفاقاتی که متعلق به حوزه زندگی خصوصی است، فقط موضوع داده‌ها حق تصمیم‌گیری در مورد انتشار آنها را دارد.

وضعیت سلامت: محرمانه بودن خدمات پزشکی که برای همه افراد دخیل در حوزه بهداشت و درمان الزام‌آور است، با هدف احترام به حریم خصوصی بیماران ایجاد مسئولیت می‌کند.

19. Pierre. Kayser: 547-548.

20. Cass. Civ., 31 May 1988.

عقاید سیاسی یا مذهبی: عقاید سیاسی و اعتقادات مذهبی افراد می‌تواند پنهان و مصون از فاش شدن بماند.

شایان ذکر است که طبق قوانین فرانسه این واقعیت که اطلاعات به روشی قانونی جمع‌آوری شده است، مصونیت فاش‌کننده را تضمین نمی‌کند.

مبنای حفظ حریم خصوصی به‌طور کلی پذیرش این اصل است که ورود و تعرض به حریم خصوصی افراد ممنوع است و این امر به‌عنوان یک اصل مهم در همه سیستم‌های حقوقی دنیا پذیرفته شده است. ارکان آن با توجه به اصول و مواد پراکنده‌ای که بر این اصل تأکید دارند شامل حفظ حریم شخصی افراد در سه بخش اصلی جسمانی، روانی و اطلاعاتی است.

در حقوق ایران علی‌رغم پذیرش حفظ حریم خصوصی به‌عنوان یک اصل، در بسیاری از موارد به حکم قانون ورود و تعرض به حریم خصوصی افراد مجاز شمرده شده است و افرادی که دارای مجوز قانونی باشند می‌توانند تا حدودی که قانون برای آنها تعیین کرده به قلمرو حریم خصوصی افراد وارد شده، در آن تجسس و تفحص نمایند؛ ازجمله در قوانینی همچون آیین دادرسی کیفری و یا قانون حمایت از آمران به معروف می‌توان مجوز قانونی ورود به حریم خصوصی افراد را مشاهده نمود.

در حقوق فرانسه نیز اگرچه این اصل با استثناهایی مواجه است، اما اساساً در قلمرو و حتی در مصادیق، متفاوت با حقوق ایران است.

همان‌گونه که پیش‌تر گفته شد، حریم خصوصی در حقوق فرانسه با دو محور حمایت از محرمانگی زندگی خصوصی و نیز آزادی زندگی خصوصی مطرح است؛ درحالی که در حقوق ایران به‌نظر این تعریف مضیق‌تر بوده و حریم خصوصی محدود به حمایت‌های قانون‌گذار از محرمانگی آن است.

۲. مبانی حقوقی تحدید حق بر حریم خصوصی در عصر کرونا

حقوق‌دانان درباره شرایط اعمال اوضاع فوق‌العاده این نکات را بیان کرده‌اند: برای توجیه اتخاذ تصمیمات غیرعادی محل آزادی‌های عنوان شده در اسنادی چون قوانین اساسی (مانند

حق بر آزادی شخصی، حق بر آزادی تردد، آزادی رسانه‌ای، حق آزادی تجمعات) در جهت مدیریت بحران، وضعیت جامعه باید استثنایی به حساب آید. علاوه بر این، وضعیت اضطراری که در چنین حالتی استثنایی اجرا می‌شود باید موقت باشد و تعلیق حقوق مردم نمی‌تواند از حدود زمانی مجاز تجاوز کند. معیار دیگر، قریب‌الوقوع بودن تهدیدها و خطرها است؛ به این معنی که خطر باید تهدیدی درباره حیات سازمان‌یافته جامعه محسوب شود و قویاً زندگی مسالمت‌آمیز در کشور را تحت‌الشعاع قرار دهد؛ از این حیث بین خطرهای بالفعل و بالقوه فرقی وجود ندارد. مصادیق تهدیدهای بسیار شدید به این شرح است: جنگ، شورش‌های داخلی، عملیات تروریستی، بلایای طبیعی، بحران‌های اقتصادی و اجتماعی.^{۲۱}

قانون تشکیل سازمان مدیریت بحران ایران، بحران را این‌گونه تعریف می‌کند:

«شرایطی که در اثر حوادث، رخدادها و عملکردهای طبیعی و انسانی بطور ناگهانی یا غیر قابل کنترل به وجود می‌آید و موجب ایجاد مشقت و سختی به یک مجموعه یا جامعه انسانی می‌گردد و برطرف کردن آن نیاز به اقدامات اضطراری، فوری و فوق‌العاده دارد».

مثلاً پس از وقوع حمله تروریستی در شش مکان مختلف در پاریس در تاریخ ۱۳ نوامبر ۲۰۱۵ که به مرگ ۱۳۰ نفر منجر شد، وضعیت اضطراری در سراسر این کشور اعلام گردید. این وضعیت در روزهای ۲۶ نوامبر ۲۰۱۵ و ۲۶ فوریه ۲۰۱۶ از سوی مجلس برای سه ماه تمدید شد.^{۲۲}

در اصل ۱۶ قانون اساسی فرانسه^{۲۳} هرگونه تعرض به کرامت انسان ممنوع است. بر اساس این مقرر، هرگاه در فرانسه نهادهای جمهوری، استقلال ملی، تمامیت ارضی و یا تعهدات بین‌المللی در موارد مهم و اضطراری در معرض مخاطره قرار گیرند و روند عادی قوای حاکمه مختل گردد، رئیس‌جمهور پس از مشورت با نخست‌وزیر و رؤسای پارلمان و شورای قانون اساسی تصمیمات مقتضی را اتخاذ می‌نماید. رئیس‌جمهور از طریق اعلامیه مردم را در جریان امور قرار می‌دهد. با وجود این وضعیت بحرانی، دولت نمی‌تواند مجلس را منحل کند.

۲۱. ناصر قربان‌نیا، «تعلیق اجرای حقوق بشر در شرایط اضطراری»، *فقه و حقوق*، ش ۱۲ (۱۳۸۶)، ص ۴۲.

۲۲. به گزارش خبرگزاری آنا، در تاریخ ۲۶ می ۲۰۱۷.

همچنین اصل ۳۶ قانون اساسی فرانسه از امکان برقراری حکومت نظامی از سوی هیئت دولت می‌گوید، اما تمدید آن برای بیش از ۱۲ روز نیازمند تصویب مجلس است.

شایان ذکر است، وضعیت اضطراری در فرانسه در ۳ آوریل ۱۹۵۵ در جریان جنگ الجزایر به صورت قانون به تصویب رسید. وضعیت فوق‌العاده برای اولین بار در سال ۱۹۵۵ به مدت ۱۲ ماه، سپس در سال ۱۹۵۸ به مدت سه ماه، در سال ۱۹۶۱ به مدت یک ماه، در سال ۱۹۸۴ به مدت شش ماه و در سال ۲۰۰۵ برای دو دوره شش‌ماهه در این کشور اعلام شده است.

قانون ۳ آوریل ۱۹۵۵ در مواد مختلفی از جمله مواد ۵ و ۶ امکان قرنطینه و کنترل عبور و مرور از مرزها را در وضعیت اضطراری پیش‌بینی کرده است.

لازم به ذکر است، در فرانسه اسناد حقوق بین‌الملل از جمله کنوانسیون‌های حقوق بشری بر قانون ملی تفوق دارند^{۲۴}.

سازمان بهداشت جهانی در مقررات بهداشتی بین‌المللی، یک هیئت را در وضعیت اضطراری پیش‌بینی کرده که وظیفه اعلام یا خاتمه و یا تمدید وضعیت اضطراری را به آنها محول نموده است^{۲۵}.

ماده ۵۵ قانون یادشده مقررات این قانون را برای کشورهای عضو با الزامات مندرج در ماده ۲۲ اساسنامه سازمان بهداشت جهانی لازم‌الاجرا می‌داند. بنابراین، کشور فرانسه در اعلام یا پایان یک وضعیت اضطراری، علاوه بر پایبندی به اصول داخلی و اروپایی و نظارت‌های آنان، مطیع توصیه‌های این سازمان جهانی است.

تمامیت جسمانی هر شخص اولین و مهم‌ترین داشته‌اوست که تجاوز به آن در همه نظام‌های حقوقی با شدیدترین مجازات مواجه می‌شود و به همین دلیل، کامل‌ترین حریم از

۲۴. مرتضی حاجی‌پور، «بررسی تطبیقی اعمال حقوق بنیادین بشری در حقوق خصوصی»، مطالعات حقوق تطبیقی معاصر، ش ۲ (۱۳۹۷)، ص ۵۸۰.

25. International Health Regulation, Act 48 .

جهت حمایتی، حریم جسمانی است^{۲۶}. اما شاید یکی از اصلی‌ترین مواردی که بر حفظ این حریم مرجح است، حفظ سلامت جامعه باشد. در قوانین ایران اگرچه چنین ترجیحی صراحت ندارد، اما از لابه‌لای قوانین و همچنین با تمسک به اصول فقهی می‌توان این اصل را استنباط نمود.

قانون طرز جلوگیری از بیماری‌های آمیزشی و واگیردار مصوب ۱۱ خرداد ۱۳۲۰ در این خصوص صراحت دارد. در ماده ۱۳ قانون یادشده، حفظ حریم خصوصی بیمار از طریق مخفی ماندن نام وی مورد تأکید قرار گرفته است. اما مطابق ماده ۲۲ همین قانون، اشخاصی که مانع اجرای مقررات بهداشتی شده یا در اثر غفلت باعث انتشار یکی از بیماری‌های واگیردار می‌شوند به هشت روز تا دو ماه حبس تأدیبی یا جریمه نقدی و یا به یکی از این دو کیفر محکوم می‌شوند. همچنین مطابق ماده ۹ قانون پیش‌گفته، هرکس بداند که به بیماری واگیر مبتلا شده و یا آنکه اوضاع و احوال شخصی او طوری باشد که حدس بزند بیماری‌اش واگیردار است و به‌واسطه او طرف مقابل مبتلا شود و به مراجع قضایی شکایت کند، مبتلاکننده به حبس تأدیبی از سه ماه تا یک سال محکوم می‌شود.

در فقه نیز می‌توان مبانی قابل قبولی در پذیرش امکان تحدید حقوق افراد در راستای منافع جمعی یافت. قواعدی همچون قاعده اختلال نظام و یا لزوم دفع ضرر محتمل و یا حتی مقدمه واجب می‌تواند لزوم برخورد ویژه در شرایط اضطراری و نقض برخی از حقوق بنیادین را مورد قبول معرفی کند؛ از جمله قاعده «الضرورات تبیح المحذورات» یکی از قواعدی است که مواردی را که در حالت عادی حرام است در مواقع اضطرار مباح می‌گرداند (مانند امکان خوردن مردار). همچنین قاعده «نفی ظلم» را به‌عنوان گزاره‌ای کلی که بر اساس ادله شرعی ثابت می‌شود و به‌خودی‌خود بر مصادیق خویش تطبیق پیدا می‌کند^{۲۷}، می‌توان مبانی فقهی دیگری در نظر گرفت.

۲۶. حسین صادقی، مسئولیت مدنی در ارتباطات الکترونیکی، ج ۱، (تهران: میزان، ۱۳۸۸)، ص ۱۱۷.

۲۷. محمد سلطانی زنانی، «جریان قاعده نفی ظلم در فقه عدلی مسلک»، مطالعات حقوق تطبیقی معاصر، سال یازدهم، ش ۲۱ (۱۳۹۹)، ص ۱۳۱.

مفاد قانون بهداشت عمومی کشور فرانسه^{۲۸} مشتمل بر این اصل است که باید به خواست افراد مبنی بر محرمانه بودن اقدامات تشخیصی و درمانی آنها احترام گذاشت؛ مگر در مواردی که اشخاص ثالث در معرض خطر انتقال باشند^{۲۹}.

میثاق حقوق مدنی و سیاسی نیز تعلیق حقوق یادشده را در شرایطی که موجودیت جامعه در خطر باشد پذیرفته است؛ مگر در مورد شمار خاصی از حقوق که مستقیماً به کرامت انسانی افراد بازمی‌گردد و تعلیق‌پذیر نیست؛ از جمله این دسته از حقوق بنیادین که طبق کنوانسیون حقوق بین‌الملل تحت عنوان حداقل حقوق بشر حتی در شرایط اضطرار قابل تعلیق نیستند؛ حق زندگی، منع شکنجه، منع بردگی، منع حبس در صورت عدم توانایی در انجام الزامات ناشی از تعهد، قبح عقاب بلابیان، آزادی مذهب^{۳۰}.

از آنچه که گفته شد، می‌توان نتیجه گرفت که امکان تحدید و تعلیق حقوق بنیادین افراد و به‌طور خاص حق بر حریم خصوصی در شرایط اضطراری، چه در حقوق ایران و چه در حقوق فرانسه، مورد قبول قانون‌گذار بوده است. اگرچه در قوانین ایران به‌روشنی قوانین فرانسه موقعیت‌هایی که دولت‌ها امکان چنین مداخلاتی را خواهند داشت بیان نشده است.

در بخش بعدی نگارندگان سعی در بررسی و بیان اصولی دارند که می‌بایست بر امکان مداخله دولت‌ها در حریم خصوصی افراد در وضعیت بروز همه‌گیری کرونا به‌عنوان ضابطه عمل کنند؛ اصولی که کمابیش در حقوق فرانسه در نظر گرفته شده، اما خلاً آنها در قوانین ایران کاملاً مشهود است.

۳. معیارهای تحدید حق بر حریم خصوصی در عصر کرونا

جهان‌شمولی از خصوصیات اصلی حقوق بشر شمرده می‌شود^{۳۱}؛ بنابراین، لازم است معیارهای حاکم بر آن، چه از حیث ایجابی و چه سلبی، به شکلی عام و جهان‌شمول تعریف

28. Code De La Santé Publique

29. Article L.1111- 2

۳۰. سعداله فغان‌نژاد و مهدی نوری، «بررسی حقوق شهروندی در وضعیت بحران - مطالعه تطبیقی حقوق ایران، آمریکا، فرانسه»، مدیریت بحران، ش ۱ (۱۳۹۱)، ص ۷۷.

۳۱. مصطفی فضایی و سجاد رضازاده، «کاوشی در سازگاری اعلامیه اسلامی با اعلامیه جهانی حقوق بشر بر پایه دکترین حاشیه تفسیر»، مطالعات حقوق تطبیقی معاصر، ش ۱۹ (۱۳۹۸)، ص ۲۳۰.

شده، محدود به مکان و زمان خاصی نباشد.

شورای قانون اساسی فرانسه ۵ اوت ۲۰۲۱ (۱۴ مرداد ۱۴۰۰) لایحه جنجالی «گذرنامه سلامت» را که پیش‌تر از سوی پارلمان و سنای این کشور تصویب شده بود، تأیید کرد. با اجرایی شدن این قانون، ورود به کافه‌ها، رستوران‌ها، قطارهای بین‌شهری و پروازهای هوایی تنها به افرادی که واکسینه شده‌اند یا آزمایش کرونای آنها منفی است محدود شد. این اقدام بحث‌برانگیز دولت اعتراضات گسترده‌ای را در افکار عمومی فرانسه در پی داشته است.

اگر کارکنان مراکز عمومی و بهداشتی نظیر بیمارستان‌ها، کافه‌ها و رستوران‌ها از زدن واکسن خودداری نمایند، کارفرما می‌تواند پرداخت حقوق آنان را برای دو ماه معلق کند.

دادگاه قانون اساسی اعلام کرد محدودیت‌های وضع‌شده نشان‌دهنده یک «توازن متعادل» میان نگرانی‌ها پیرامون سلامت عمومی و آزادی‌های فردی است.

برونو کورسل بر این باور است که استفاده از گواهی سلامت «جامعه‌ای با نظارت عمومی» شکل می‌دهد که در آن بین افراد واکسینه‌شده و دیگران «تبعیض» وجود دارد؛ در مقابل، مقامات دولت فرانسه تأکید می‌کنند که استفاده از گواهی سلامت برای مقابله با همه‌گیری ویروس کرونا ضروری است.^{۳۳}

دادگاه اروپایی حقوق بشر^{۳۳} در خصوص ادعای نقض ماده ۸ کنوانسیون حقوق بشر اروپایی^{۳۴} و منع کودکان واکسینه‌نشده از ثبت نام در مهدکودک‌های چک، چنین رأی داد:

«دادگاه یادآوری می‌کند که واکسیناسیون اجباری، به‌عنوان یک مداخله پزشکی غیرارادی، تداخلی در اعمال حق احترام به زندگی خصوصی است. با این حال، خاطر نشان

۳۳. گزارش یورونیوز فارسی در تاریخ ۲۰۲۱/۷/۳۰.

33. European Court of Human Rights.

۳۴. ماده ۸ کنوانسیون حقوق بشر اروپایی: «در اجرای این حق، نمی‌بایست هیچ مداخله‌ای از سوی مقامی دولتی صورت گیرد؛ به استثنای آنچه که مطابق با قانون است و در یک جامعه مردم‌سالار، به دلایل امنیت ملی، امنیت عمومی یا رفاه اقتصادی کشور، به‌منظور جلوگیری از بی‌نظمی یا ارتکاب جرم، برای حفاظت از بهداشت و اخلاقیات، یا به‌منظور حفاظت از حقوق و آزادی‌های دیگران، ضروری است.»

می‌سازد که تعهد مورد بحث که از سوی مقامات پزشکی ذی‌صلاح در چک حمایت می‌شود، به نیاز مبرم اجتماعی برای محافظت از سلامت فردی و عمومی در برابر بیماری پاسخ می‌دهد. بهترین تصمیم در جهت منافع کودکان باید بر همه تصمیماتی که بر آنها تأثیر می‌گذارد ارجحیت داشته باشد و واکسیناسیون اجباری مربوط به بیماری‌هایی است که واکسن برای آنها از نظر جامعه علمی ایمن و مؤثر است. علاوه بر این، دادگاه کنوانسیون اروپایی حقوق بشر (ECtHR) خاطرنشان کرد که جریمه اداری اعمال شده برای متقاضی به دلیل عدم رعایت تعهدات واکسیناسیون بیش از حد نبوده و عدم پذیرش کودکان در مهد کودک تنها یک اقدام پیشگیرانه بوده است. بنابراین، این اقدامات متناسب با اهدافی بوده که دولت دنبال می‌کرده و در یک جامعه دموکراتیک ضروری بوده است. بر این اساس، ECtHR به این نتیجه رسید که هیچ نقضی در ماده ۸ کنوانسیون صورت نگرفته است»^{۳۵}.

در حالی که در حقوق ایران طبق ماده ۱۶ قانون طرز جلوگیری از بیماری‌های واگیردار مصوب ۱۳۲۰، واکسیناسیون آبله اجباری بوده و عدم انجام آن جرم‌انگاری شده و برای آن ضمانت اجرای حبس در نظر گرفته شده است که به نظر می‌رسد چنین ضمانت‌اجراهایی نقض حریم جسمانی افراد باشد؛ در حالی که در رأی پیش‌گفته دیده شد که در قواعد اروپایی ضمن اینکه نفس الزام به واکسیناسیون به مثابه نقض حریم خصوصی شناخته می‌شود، تنها آن دسته از ضمانت‌اجراها، محرومیت‌ها و جریمه‌هایی از نظر حقوقی مورد پذیرش است که متناسب بوده، شکل و شمایل اجبار به خود نگیرد؛ در حالی که تعریف ضمانت اجرای کیفری به عنوان مابه‌ازای عدم دریافت واکسن نمی‌تواند متضمن توجیه و مبانی حقوقی قابل قبولی باشد.

در مورد دیگری، کمیته حقوق بشر سازمان ملل: خودداری از دادن آزمایش ایدز یک معلم برای اخذ ویزای کره جنوبی و در نتیجه عدم صدور ویزا برای او نقض حریم خصوصی است. این کمیته اعلام کرد که غربالگری ایدز سبب کاهش شیوع بیماری ایدز نخواهد بود و لغو ویزای این خانم از سوی دولت کره نقض حریم خصوصی است و این نقض فاقد توجیه

35. <https://www.dbfbruxelles.eu/obligation-de-vaccination-protection-de-la-sante-droit-au-respect-de-la-vie-privee-arret-de-grande-chambre-de-la-cedh-leb-944/>

کافی است.^{۳۶}

هیئت عمومی دیوان عدالت اداری نیز در رأیی بخشنامه وزارت نفت را در خصوص ممانعت از ورود کارمندی که حداقل یک دوز واکسن کرونا را دریافت نکرده‌اند، ابطال نمود که شرح آن به قرار زیر است:

«هرچند بند ۳ بخشنامه شماره ت ه م/۲۹۲۲۲۸-۱۴۰۰/۷/۲۹ مدیرکل تدوین و هماهنگی مقررات اداری و استخدامی وزارت نفت در اجرای بخشنامه شماره ۳۹۱۵۸-۱۴۰۰/۷/۲۷ سازمان اداری و استخدامی کشور به تصویب رسیده و بخشنامه اخیرالذکر نیز در اجرای مصوبه بالادستی مورخ ۱۴۰۰/۷/۲۴ هشتاد و نهمین جلسه ستاد ملی مدیریت بیماری کرونا وضع شده است، لکن مصوبه ستاد ملی مدیریت بیماری کرونا صرفاً اقدام به تخلف‌انگاری کرده و متضمن حکمی که دلالت بر اختیار دستگاه اجرایی نسبت به جلوگیری از ورود کارمندان دولتی به ادارات باشد، نیست. بنابراین تصویب بند ۳ بخشنامه شماره ت ه م/۲۹۲۲۲۸-۱۴۰۰/۷/۲۹ مدیرکل تدوین و هماهنگی مقررات اداری و استخدامی وزارت نفت خارج از صلاحیت مقام واضع مقرر و مغایر با مصوبه مذکور ستاد ملی مدیریت بیماری کرونا است و مستند به بند ۱ ماده ۱۲ و ماده ۸۸ قانون تشکیلات و آیین دادرسی دیوان عدالت اداری مصوب سال ۱۳۹۲ ابطال می‌شود»^{۳۷}. البته علت بطلان این بخشنامه مغایرت با مصوبه بالادستی و نیز خروج مقام صادرکننده از اختیارات خود بوده است.

بر اساس آنچه گفته شد، می‌توان نتیجه گرفت محدودیت‌ها و تصمیمات اتخاذی دولت‌ها در شرایط ویژه و همچنین ضمانت‌اجراهای وضع شده برای آنها می‌بایست مبتنی بر استانداردهای حقوقی بوده، دخالت در حریم خصوصی افراد را توجیه نماید. در موارد یادشده دادگاه اروپایی حقوق بشر تصمیمات اتخاذی و میزان مداخله در حریم خصوصی افراد را در سایه فاکتوری به نام «تناسب» و «مؤثر بودن» مورد ارزیابی قرار می‌دهد و این درحالی است که به نظر می‌رسد اجبار به واکسیناسیون و پیش‌بینی ضمانت اجرای کیفری برای آن در قانون سال ۱۳۲۰ ایران در سایه این اصول چندان قابل دفاع نباشد.

۳۶ به نقل از ستار عزیزی: www.bigdeliacademy.com

۳۷. رأی شماره ۰۰۲۵۸۴ مورخ ۱۶/۱۱/۱۴۰۰.

در آخرین چالش بهداشتی جهانی یعنی بحران کرونا نیز می‌توان شاهد اقدامات و مداخلاتی از سوی دولت‌ها بود که بدون در نظر گرفتن این اصول به کار گرفته شده‌اند.

طبق مصوبات متعددی از سوی ستاد ملی مبارزه با کرونا^{۳۸} محدودیت‌هایی نسبت به حریم خصوصی افراد وضع شده است که می‌توان به اثربخشی آنان در امر کنترل پاندمی شک کرد؛ از جمله وضع محدودیت‌های تردد درون شهری شبانه.

در فقه نیز قاعده عقلی با عنوان «الضرورات تنقذ بقدرها» وجود دارد که تنها تا رفع حالت ضرورت و به تناسب خطر و تهدید انجام فعل اضطراری را جایز می‌داند.^{۳۹}

قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی نیز در بند ۸ خود بر متناسب و مرتبط بودن اقدامات مأموران تأکید می‌کند که به نوعی بر غیرقابل اجتناب بودن این اصول در هر موردی از نقض حقوق افراد اشاره دارد.

دانشگاه کلمبیا در آپریل ۲۰۲۰ مجموعه مقالاتی تحت عنوان «حقوق در عصر کووید ۱۹» منتشر کرده که به بررسی ابعاد حقوقی مهم در عصر کرونا پرداخته است و راه‌حلهایی را در خصوص چالش‌های حوزه‌های مختلف حقوق بیان می‌کند.^{۴۰}

این مقاله در بخش مربوط به حریم خصوصی بر این باور است که انبوه اطلاعات دولت از داده‌های موقعیت مکانی تلفن همراه بدون نام که موقعیت فیزیکی افراد در یک جامعه را بدون رضایت آنها تحت نظر نشان می‌دهد که مظنون به هیچ جرمی نیستند (ثبت اطلاعات هویتی افراد) و نیز داده‌های جمع‌آوری شده دولتی در مورد وضعیت سلامت یا مصونیت افراد (اطلاعات مربوط به سلامتی افراد)، هر دوی اینها نگرانی‌های اساسی در خصوص حریم خصوصی اطلاعات و حفظ حریم خصوصی سلامتی را ایجاد می‌کنند.

نگرانی‌ها در مورد حریم شخصی هنگامی بروز می‌کند که جمع‌آوری و نگهداری

۳۸. جایگاه حقوقی و قانونی این ستاد و مصوبات آن نیز می‌تواند خود محل بحث‌های متعدد حقوقی باشد که خارج از تمرکز این نوشتار است.

۳۹. حسین جاور و امیر کشتگر، «ساحت‌های تأثیر قاعده فقهی حفظ نظام بر حق حریم خصوصی»، مطالعات حقوق بشر اسلامی، ش ۱ (۱۴۰۰)، ص ۱۴۴.

40. <https://www.law.columbia.edu>.

دیجیتال یا غیردیجیتال داده‌ها و اطلاعاتی باعث شود فردی به صورت خاص شناسایی شود. ریشه و اساس مشکلات در زمینه حریم شخصی مربوط به افشاگری نامناسب و بدون کنترل داده‌های شخصی است.

از جمله مهم‌ترین منابع این داده‌های شخصی که به موضوع گفتار مرتبط می‌شود، بایگانی اطلاعات مربوط به سلامت فرد و نیز موقعیت مکانی افراد است.

از جمله حقوق بنیادین برای بیماران، حفاظت از اطلاعات بهداشتی آنهاست. رضایت و حریم خصوصی داده‌ها در مراقبت‌های بهداشتی باید مورد توجه قرار گیرد.

اطلاعات بهداشتی و ژنتیکی به دسته اطلاعات حساس متعلق بوده، از حمایت بیشتری در قانون اتحادیه اروپا بهره‌مند است.

در ماده ۸ منشور حقوق اساسی اروپا، حفاظت از داده‌ها به عنوان یک حق اساسی بیان شده است.

کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین، حمایت از رضایت و حریم خصوصی را الزام می‌کند.^{۴۱}

در این کنوانسیون نقض این حق تنها به موارد قانونی و وجود منافع ملی در یک جامعه دموکراتیک و یا حفظ سلامتی و یا حقوق دیگر افراد محدود شده است^{۴۲} و تعریف چنین محدوده‌ای دست دولت‌ها را در نقض حریم خصوصی به بهانه‌های مختلف می‌بندد، به شکلی که دولت‌ها تنها با اثبات موارد یادشده و در چارچوب قانون امکان مداخله در حریم خصوصی افراد را خواهند داشت.

در اعلامیه مشترک سازمان بهداشت جهانی و سازمان ملل در ۱۹ نوامبر ۲۰۲۰، بر لزوم رعایت حفظ حریم خصوصی افراد و محدود و موقتی بودن اقدامات پیشگیرانه از جمله استفاده از سیستم‌های موقعیت‌یاب افراد تأکید شده است. و تصریح می‌کند که اقدامات از

41. Herman, H. E.

42. European Convention on Human Rights/ Article 8.

نظر دامنه و زمان، محدود و برای اهداف خاص و مشروع در زمینه واکنش به همه‌گیری COVID-19 ضروری و متناسب باشد.^{۴۳}

به نظر می‌رسد در حقوق ایران در مواد مختلفی که به منظور حمایت از حقوق بنیادین افراد تدوین شده، امکان نقض این حقوق تحت عنوان «مگر به موجب قانون» پیش‌بینی شده است. این درحالی است که امکان نقض حقوق بنیادین افراد در قوانین اروپایی با توصیف شرایط ویژه‌ای همچون سلامت عمومی و منافع عمومی و همچنین همراه با قیودی از جمله موقتی بودن پیش‌بینی شده است. علاوه بر این، در حقوق اروپایی حفظ حقوق بنیادین که از جمله آنان حفظ حریم شخصی است حتی مرجح بر اصول قانون اساسی بوده^{۴۴}، هیچ قانونی نمی‌تواند ناقض این حقوق باشد.

اطلاعات افراد در حوزه مورد بحث این پژوهش، در دو دسته اطلاعات شخصی قابل شناسایی^{۴۵} و اطلاعات سلامت حفاظت شده^{۴۶} قابل مطالعه هستند که اطلاعات مربوط به موقعیت مکانی افراد در دسته اول و اطلاعات پزشکی و هرآنچه مربوط به بهداشت و سلامت افراد است در دسته دوم قرار می‌گیرند.

جمع‌آوری و رصد این دو دسته از اطلاعات که در شرایط عادی بر اساس قانون ممنوع هستند، ممکن است در زمان اضطراری مانند زمان شیوع پاندمی عادی، حتی مرجح بوده و بنابراین جمع‌آوری اطلاعات چه در زمینه موقعیت مکانی افراد و یا وضعیت سلامت آنها می‌تواند مورد قبول باشد.^{۴۷}

چالش اصلی در حفظ حریم شخصی آنجایی مطرح می‌شود که در حین توزیع و اشتراک‌گذاری داده‌های مختلف در حفاظت اطلاعاتی که شخص خاصی را بازمی‌شناساند کوتاهی صورت بگیرد؛ یعنی هویت افراد فاش گردد.

43. Déclaration Conjointe Sur La Protection Des Données Et Le Respect De La Vie Privée Dans Le Cadre De La Riposte À La COVID-19 <https://www.who.int/fr/news/item/19-11-2020>.

۴۴. ماده ۱۶ اعلامیه حقوق بشر و شهروند.

45. PII (Personally Identifiable Information)

46. PHI (Protected Health Information)

47. Clarisa Long, Max Mendel Shaye: 89.

کمیته ملی مشاوره در حقوق بشر^{۴۸} به موجب مأموریت خود در حمایت از حقوق بشر، معتقد است که برنامه StopCovid با اثربخشی نامشخص از نظر دسترسی و استفاده، نقض آشکار حقوق و آزادی‌های همه شهروندانی است که تاکنون بسیج بزرگ و نظم و انضباط زیادی در طول این بحران از خود نشان داده‌اند. در نهایت، CNCDDH یادآوری می‌کند که فناوری‌های جدید به هیچ‌وجه نمی‌تواند جایگزین یک سیاست بلندپروازانه سلامت عمومی، به‌ویژه از طریق آزمایش‌های غربالگری شود، و از دولت و پارلمان می‌خواهد که اجرای یک برنامه کاربردی را مورد ارزیابی مجدد قرار دهند^{۴۹}.

همچنین CNCDDH به اصل فرعی بودن اقداماتی که می‌تواند زندگی خصوصی را نقض کند اهمیت ویژه‌ای داده است. هرگونه تداخل فقط در صورتی قابل توجیه است که کاملاً ضروری باشد. همچنین یادآوری می‌کند که تضمین‌های حق زندگی خصوصی نباید با استثنای متعددی همراه باشد که حفاظت از ماهیت آن را باطل سازد.

بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که مداخله در حریم خصوصی در حقوق فرانسه، تنها در شرایط اضطراری و به موجب قانون و برای تحصیل هدفی مشروع مثل منافع ملی، بهداشت عمومی و منافع عالی مملکت امکان‌پذیر و دارای توجیه حقوقی است. همچنین لازم است اقدامات صورت‌گرفته در جهت نیل به هدف موردنظر بوده، میان کیفیت و کمیت مداخله در حریم خصوصی و جلب منفعت عمومی و درنهایت حصول نتیجه و اثرگذاری اقدامات نقض‌کننده، تناسب وجود داشته باشد.

از مجموع آنچه که گفته شد می‌توان نتیجه گرفت که روح حاکم بر این قوانین ضوابط و اصول جهان‌شمولی را ارائه می‌کند که تنها در پرتو آنان امکان دخالت دولت‌ها در حریم خصوصی افراد توجیه حقوقی دارد؛ اصولی همچون قانونی بودن اقدامات دولت‌ها در پی اعلام شرایط اضطراری، مؤثر بودن اقدامات صورت‌گرفته و همچنین متناسب بودن میزان دخالت‌ها با موقعیت اضطراری و موقتی ایجادشده. حاکمیت این اصول بر حدود اقدامات

48. CNCDDH.

49. La CNCDDH Souligne Les Dangers De L'application StopCovid. 26/05/20. <https://www.cncddh.fr/fr/publications/la-cncddh-souligne-les-dangers-de-lapplication-stopcovid>

دولت‌ها می‌تواند اهرمی حقوقی در جهت کنترل و نیز معیاری برای سنجش تصمیم‌گیری‌ها و اقدامات آنها باشد.

بررسی نتایج تصمیمات و اقدامات محدودکننده دولت‌ها در جهت دفع خطر کرونا، از جمله اجبار به واکسیناسیون یا منع تردها و ادامه آنها و اینکه تا چه اندازه در راستای اهداف موردنظر مؤثر واقع شده و تا چه حدود متناسب با آنها بوده است، می‌تواند کلیدی‌ترین پاسخ به سؤال این نوشتار و چراغ راهی برای چگونگی قانون‌گذاری و بازتعریف قوانین در این حوزه باشد.

نتیجه

با آنکه نظام حقوقی ایران از زمان تصویب اولین قانون اساسی، با تأکید بر مفاهیمی همچون رعایت حرمت مسکن اشخاص و منع باز کردن نامه‌های شخصی آشنا شده و در قوانین عادی از جمله قانون مجازات اسلامی، قانون آیین دادرسی کیفری، قانون مدنی، قانون آمران به معروف و ناهیان از منکر، قوانین مرتبط با فضای سایبر نیز به آن توجه داشته، اما قانونی که به‌طور اختصاصی به موضوع حریم خصوصی بپردازد به‌تصویب نرسیده است.

همچنین تعریف دقیقی از شرایط اضطرار ارائه نشده و سازوکارهای حقوقی برای تعلیق و تحدید حقوق بنیادین افراد در شرایط اضطراری پیش‌بینی نگردیده است.

دولت‌ها در خصوص مشکل کرونا با یک چالش دوسویه مواجه بوده‌اند؛ از یک طرف، تعهدات آنها در مقابله با کرونا و تلاش برای کنترل آن، و از طرف دیگر، تعهداتشان نسبت به رعایت حق بر حریم شخصی افراد.

نقض و تحدید حریم خصوصی در راستای حفظ سلامت جامعه باید دارای توجیهات حقوقی کافی برای پذیرش آن باشد.

تجزیه و تحلیل نتیجه پژوهش نشان می‌دهد که در حقوق ایران در وهله نخست حمایت اساسی از حریم خصوصی و تعریف دقیق حدود آن نیازمند یک قانون منسجم و مستقل است. در کنار این مطلب، قانون‌گذار در شرایط اضطراری که قانون عادی قابل اعمال نیست باید مبانی قانونی تعریف نموده، امکان و کیفیات تعلیق و تحدید حقوق بنیادین افراد را

به دقت مورد تقنین و تعریف قرار دهد و تشکیلات قانونی و ساختاری برای مدیریت و تنظیم دستورالعمل‌های محدودکننده و اثربخش مبتنی بر سنجش موقعیت و با توجه به اصول حقوقی برای آن تعریف نماید.

به طور کلی با تدقیق در قوانین ایران، علاوه بر تفاوت در تعاریف و قلمرو حریم خصوصی، چه در زمان عادی و چه در زمان اضطراری، معمولاً شرط امکان نقض حریم خصوصی منوط به تصریح قانون است^{۵۰} و این شرط بیش از این تعریف نشده است؛ درحالی که در حقوق فرانسه حفظ این حقوق بنیادین حتی از قانون اساسی نیز فراتر است و شرایط امکان نقض و تحدید این حقوق قاعده‌مدارتر و مبتنی بر فاکتورهای مشخص و تعریف‌شده‌ای از جمله وجود مصالح عالی و موقتی بودن است.

حریم خصوصی در عصر کرونا چه در جامعه ایرانی و چه در جامعه اروپایی با محدودیت‌هایی مواجه شده است که این محدودیت‌ها در حقوق ایران اگرچه دارای توجیهات و مبانی حقوقی - آن‌گونه که بیان شد - می‌باشد، اما اجمال و خلأ در تدوین قوانین مربوطه و عدم تعریف تشکیلات واحد که منحصراً متولی تصمیم‌گیری و اعمال تصمیمات باشد می‌تواند سبب بی‌ضابطه شدن این محدودیت‌ها گردد و بی‌ضابطه شدن یک امر استثنایی در عرصه حقوق می‌تواند خطرناک باشد. قانون‌گذار ایرانی در همین مختصر توجهی که به تحدید و تعلیق حقوق بنیادین در وضعیت‌های اضطراری داشته، اقدامات ناقضانه را تنها مقید به «به موجب قانون» کرده و توضیح بیشتری نداده است. این درحالی است که با توجه به مطالب بیان‌شده، تعاریف و نهادهای نظارتی در حقوق فرانسه و اروپا به شکل ضابطه‌مندتر عمل کرده، اعمال محدودیت‌ها به شکل قانونی‌تر صورت گرفته است. در قوانین حاکم بر فرانسه (چه قوانین داخلی و چه قوانین منطقه‌ای و بین‌المللی پذیرفته‌شده) اصول و فاکتورهای مشخص‌تری حاکم بر تصمیمات و اقدامات ناقضانه دولت است که همان‌گونه که برشمردیم مهم‌ترین آنها، قانونی بودن، متناسب و مؤثر بودن است.

به نظر نگارندگان، به طور کلی اقدامات محدودکننده دولت‌های مردم‌سالار در وضعیت

۵۰. مثل ماده ۳ لایحه حمایت از حریم خصوصی یا اصول ۲۲ و ۲۳ قانون اساسی.

اضطراری باید دارای ویژگی‌های غیرقابل عدول و جهان‌شمول زیر باشند که حتی قانون‌گذاری در این عرصه نیز مبتنی بر آنها صورت پذیرد. این ویژگی‌ها به قرار زیرند:

- شرایط اضطراری به موجب قانون و رسماً احراز شود.
- محدودیت‌ها باید در جهت تحصیل منافع عمومی و به شکل موقتی و برای بازه زمانی تعریف‌شده اعمال شوند.
- لزوم تعریف نهاد متولی ویژه و واحد برای اجتناب از ناهماهنگی.
- لزوم به‌کارگیری اقدامات متناسب با وضعیت پیش‌آمده و احراز نتایج عملی و مؤثر.

در نهایت، در حوزه جمع‌آوری داده‌های مکانی و سلامت افراد نیز به‌نظر می‌رسد با رعایت اصل محرمانگی و پاسخ‌دهی به لزوم حفظ حریم خصوصی در جمع‌آوری، پردازش و اشتراک‌گذاری داده‌های شخصی و همچنین موقتی بودن نگهداری آنها تا حصول نتیجه موردنظر، تحدید حریم خصوصی دارای توجیه حقوقی در حقوق ایران و فرانسه است. اما در خصوص اجبار به واکسیناسیون، به‌نظر می‌رسد در حقوق ایران این اجبار دارای مبانی قانونی است آن‌گونه که در تفسیر مواد قانون طرز جلوگیری از بیماری‌های واگیردار مصوب ۱۳۲۰ گفته شد که این امر می‌تواند با توجه به شرایط تاریخی آن زمان قابل توجیه باشد. اما مبتنی بر اصول و قواعد کلی حقوقی همان‌گونه که در حقوق فرانسه نیز به‌درستی به آن توجه شده است نقض آشکار حریم خصوصی جسمانی افراد تلقی می‌شود و تأمین منافع حاصل از امر واکسیناسیون باید با ضمانت‌اجراهایی به‌غیر از الزام و یا سلب حقوق مهم اجتماعی صورت گیرد، و قوانین موجود می‌بایست بازبینی و اصلاح شوند و مصوبات ستاد مبارزه با کرونا و پیش‌بینی ضمانت‌اجراها نیز می‌بایست با توجه به اصل مهم حفظ حریم خصوصی افراد تدوین گردند؛ یعنی برای افرادی که مایل به دریافت واکسن نیستند آلت‌رناتیو‌هایی پیش‌بینی شود که از جنبه اجباری بودن آن بکاهد.

در نهایت، نکته قابل تأمل این است که نفس حقوق بنیادین و به‌طور خاص حق بر حفظ و احترام به حریم خصوصی استثناپذیر نبوده، تلاش جهانی برای دفع چالش کرونا نباید مساوی با گرفتار شدن در گرداب نقض حقوق بنیادین بشری باشد و مدیریت حقوقی این

موضوع باید با ظرافت و تیزی مورد توجه قرار گیرد. کلیدی‌ترین گفته این نوشتار، تأکید بر قانونی کردن امکان تحدید حق بر حریم خصوصی در شرایط اضطراری و به‌طور خاص در موقعیت بروز بیماری‌های فراگیر، موازی با تلاش‌ها در جهت ارتقا و حمایت از سلامت عمومی است؛ چه در خصوص قوانین ماهوی باشد و چه در خصوص پیش‌بینی نهاد و تشکیلات فنی که یگانه متولی امور در شرایط مورد بحث است، و مهم‌تر آنکه قانونی کردن نه به‌مثابه صرف قانون‌گذاری که چه‌بسا دولت‌ها با در اختیار داشتن تشکیلات تقنینی خود دست به اقدامات فراقانونی در هیئت قانونی می‌زنند. قانونی بودن به معنای اعم آن، یعنی قوانینی در حوزه مدیریت شرایط اضطراری و به‌طور خاص شرایط اضطراری بهداشتی تدوین شود که بر اصول جهان‌شمولی مبتنی باشد و با تأکید بر اولی بودن حقوق بنیادین بشری از جمله حریم خصوصی، چگونگی و سازوکار امکان تحدید و تعلیق آن را به‌دقت حقوقی سازد.

منابع و مأخذ

الف) منابع فارسی

- کتابها

۱. انصاری، باقر، *حقوق حریم خصوصی*، (تهران: سمت، چ ۱، ۱۳۹۳).
۲. صادقی، حسین، *مسئولیت مدنی در ارتباطات الکترونیک*، چ ۱، (تهران: میزان، ۱۳۸۸).

- مقاله‌ها

۳. جاور، حسین و کشتگر، امیر، «ساحت‌های تأثیر قاعده فقهی حفظ نظام بر حق حریم خصوصی»، *مطالعات حقوق بشر اسلامی*، ش ۱ (۱۴۰۰).
۴. جلالی، علیرضا و ابوعطا، محمد، «وضعیت اضطراری و محدودیت حقوق بنیادین: بررسی اقدامات حکومت ایتالیا در مقابله با بیماری کرونا»، *پژوهش حقوق عمومی*، ش ۶۷ (۱۳۹۹).
۵. حاجی پور، مرتضی، «بررسی تطبیقی اعمال حقوق بنیادین بشری در حقوق خصوصی»، *مطالعات حقوق تطبیقی معاصر*، ش ۲ (۱۳۹۷).
۶. رحمدل، منصور، «حق انسان بر حریم خصوصی»، *دانشکده حقوق و علوم سیاسی*، دانشگاه تهران، ش ۷۰ (۱۳۸۴).
۷. سلطانی رنانی، محمد، «جریان قاعده نفی ظلم در فقه عدلی مسلک»، *مطالعات حقوق تطبیقی معاصر*، ش ۲۱ (۱۳۹۹).
۸. شاملو، باقر و یوسفی، ابوالفضل، «وضعیت اضطرار عمومی در نظام بین‌المللی حقوق بشر»، *حقوقی دادگستری*، ش ۹۶ (۱۳۹۵).
۹. قربان‌نیا، ناصر، «تعلیق اجرای حقوق بشر در شرایط اضطراری»، *فقه و حقوق*، ش ۱۲ (۱۳۸۶).
۱۰. فغان‌نژاد، سعداله و نوری، مهدی، «بررسی حقوق شهروندی در وضعیت بحران - مطالعه تطبیقی حقوق ایران، آمریکا، فرانسه»، *مدیریت بحران*، ش ۱ (۱۳۹۱).
۱۱. فضایی، مصطفی و رضازاده، سجاد، «کاوشی در سازگاری اعلامیه اسلامی با اعلامیه جهانی حقوق بشر بر پایه دکتترین حاشیه تفسیر»، *مطالعات حقوق تطبیقی معاصر*، ش ۱۹ (۱۳۹۸).

۱۲. نوبهار، رحیم، «از حفظ حکومت تا حفظ نظام»، پژوهش حقوق عمومی، ش ۶۳ (۱۳۹۸).
۱۳. مقررات بهداشتی بین‌المللی (۲۰۰۵)، وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی، مرکز مدیریت بیماری‌های واگیردار، ویرایش سوم، (۱۳۹۶).

ب) منابع انگلیسی

- Books

14. Etienne Picard, "The Right to Privacy in French Law, Protecting Privacy", *Clarendon Press Oxford*, (1998).
15. Herman, Herbert, "Patients' Rights in the European Union: Cross-Border Care as an Example of the Right to Health Care". *European Journal of Public Health*, ps 11-17, (1997).
16. Kayser, Pierre, *La protection De La Vie Privée Par Le Droit*, (Paris: presses Universitaires d'Aix- Marseille, 3e édition, 1995).
17. Long, Clarisa, Shaye Mendel, "Privacy and Pandemics", *Columbia Law School*, scholarship Archive, (2020)
18. Rothstein, Mark A, "Genetic Privacy and Confidentiality: Why They Are So Hard to Protect", *Journal of Law, Medicine & Ethic*, Vol. 26, (1998).

- Site

19. <<https://www.law.columbia.edu>>
20. <<https://www.cncdh.fr/fr/publications/la-cncdh-souligne-les-dangers-de-lapplication-stopcovid>>
21. <www.bigdeliacademy.com>
22. <<https://www.dbfbruxelles.eu>>
23. <<https://www.eurounews.farsi>>
24. <<https://www.dictionnaire-juridique.com>>
25. <<https://www.aa.com.tr/fa>>
26. <<https://www.who.int/fr/news/item/19-11-2020->>>

(د) قوانین

۲۷. آیین‌نامه اجرایی قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، ۱۳۹۳

۲۸. قانون اساسی ایران

۲۹. قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، ۱۳۸۸

۳۰. قانون آیین دادرسی کیفری

۳۱. قانون تجارت الکترونیکی، ۱۳۸۲

۳۲. قانون تشکیل سازمان مدیریت بحران، ۱۳۸۷

۳۳. قانون طرز جلوگیری از بیماری‌های آمیزشی و واگیردار، ۱۳۲۰

۳۴. قانون مجازات اسلامی، ۱۳۹۲

۳۵. قانون مدنی ایران، ۱۳۰۷

۳۶. منشور حقوق شهروندی، ۱۳۹۵

۳۷. قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی، ۱۳۸۳

38. Code De La Santé Publique Française 2020

39. Déclaration Des Droits De L'homme Et Du Citoyen, 1789

40. International Covenant on Civil and Political Rights, 1966

41. International Health Regulation, 2005

42. European Convention on Human Rights, 1950

43. La Constitution française, 1958